

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2013

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng la yona.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.

7. Tshela mothladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

9. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

10. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A: Metsotso ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye 25

KAROLO YA C: Metsotso ye 45

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

TEMANA YA A**MMINO**

- 1 Mmino ke komangkanna maphelong a batho. Borammmino ba swere boima, ba re fepa ka wona bošego le mosegare. Ba itapiša ka go loutša megopolo tšatši ka tšatši. Megopolo e tšwa mafogohlo e le ge ba lokišetša šaba la Thulare mmmino. Ba netefatša gore dikoša tšeo ba di tšweletšago e be todi ditsebeng tša batheeletši ka gore go se dire bjalo mmmino wa bona o tla wela fase. Kgwebo ya mmmino e gotše ke tlhakanantswiki ya wona mo gohle. Ke mmmino wa go fola, wa *kwaito*, wa sedumedi le wa setšo.
- 2 Thaka ye tshese e thoba kgobe ka mootlwa *dipikiniking* tša bona tša mmamoratwa ka wona mmmino. Ge sothwane e swara, ke leemaema la bona mebileng, go gokerwe dipikara tša go ba feta, go tshelwa mekerog go iwa fase le godimo, ke wa šalela morago mampša a a go bona. Ge o botšiša gore go iwa kae ka merwalo, go thwe ga *bra* Zakes go na le *peše* ya selala, di a *tšeka* gona, *kwaito* ke *boso*. Sellathekeng ga se fiwe sebaka, se bulelelwa godimo go thwe ge se lla fase ga se sa mofsa. Ge o se na dikoša sellathekeng sa gago o le mofsa o phela ka dikwero. O botšwa ge o swanetše go thwasišwa o swane le ba bangwe, o fiwe '*blue tooth*' gore koša e kitime la mmutla ge e etla sellathekeng sa gago.
- 3 Ge o leletša mmmino godimo o a retwa, go thwe o a di buša, o sepela le mabaka. Ba go botša serokaphatla gore ga ba nyake mmmino wa go lapa wo o sa sepelego le mabaka. Bontši bja bona ba tsikinywa ke mmmino wa *kwaito* ka ge ba re go wona ga go na lenaneo la go o binela, e no ba sa koša ke lerole. Ge o iteletša *jazz* go thwe o rata maemo. Ge o o phaela ka thoko o kgopela wa sedumedi gore o go namolele e ba swana ya mošate. Ga ba sa lebelela lerato la mmmino ka kakaretšo. Go nyefolwa borammmino ba bangwe. Go thekgwa bao dikoša tša bona di letšwago ge ba le *dišepining*, *dipotong*, *dithabeneng* le *dipešeng*.
- 4 Go lebalwa gore mmmino wo mongwe le wo mongwe o ka tumpulwa go ya ka morero wa maleba. Bomme ba merapelo ba itumela ge ba letša mmmino wa sedumedi. Ke wona o ba tiago dihlaa. Bao ba tšerego mahlo a tšhipa ke bomeetsemagakwa tlhokaboelole, ba tsefelwa ke dikoša ka moka. Segolothata go bona ke moretheto wa koša. Go bona ge koša e letšwa go swa legong gwa šala molora.

- 5 Mmino o thoba matswalo gore maikutlo a se hlwe a kukegile ge motho a tshwenyegile goba a bile le mathata a a itšego, e ka ba a tlhalano, lehu, kgatelelo ya monagano, malwetši a magolo, bj.bj. O ikhomotša ka wona manaba a nyama. Mmino o tsošološa motho a buša a tia moyeng ntle le pelaelo. Mererong ya selapa e ka ba semaka ge mmino o ka hlokega. Go lekwa ka mešogofela gore setlošabodutu sa bona e be mmino go sa kgathale gore dikoša tšeo di letšwago di a tsikinya goba aowa. Ge e le monyanya wona, ke thwadi ya letšatši go tša mmino. Monyanya wo mongwe le wo mongwe wo o phethilwego ga go na le woo o phethilwego ka setu. Megwantong go rena wona fela.
- 6 Mmino o kgatha tema ye bohlokwa mererong ya setšhaba ka kakaretšo go akaretšwa le ya setšo kua mephatong le dithupantlong. Go binwa kiba, makgakgasa, leboa le ye mengwe. Ga go na lesoro leo le fanago sekgothi le mmino. Ditumelo ka bontši tša Afrika-Borwa di itshamile ka wona e bile di o roriša ka moo go sa belaetšego. Dikolong ke gamantšhaotlogele ka mmino. Barutiši ba tsentšha barutwana diphadišanong tša mmino tša maemo a godimo. Ba itsoša ka mmino ka ge go thwe kgomo go tsošwa yeo e itsošago.

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Efa mehuta ye MERARO ya mmino yeo e tšwelelago temaneng ya mathomo. (3)
- 1.1.2 Temana ya bobedi e na le lefetla la seema. Ngwala seema seo ka botlalo. (2)
- 1.1.3 Ke sekapolelo sefe seo se šomišitšwego lefokong la mafelelo temaneng ya bobedi? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.1.4 Hlaloša sekafoko se go tšwa temaneng ya 3: '... e no ba sa koša ke lerole.' (2)
- 1.1.5 Tsopola meholo ye MEBEDI ya mmino go ya ka temana ya 5. (2)
- 1.1.6 Go ya ka temana ya 6 mmino gantši o šomišwa kae? (1)
- 1.1.7 Bapetša kgahlego ya bafsa le ya batho bao ba tšerego mahlo a tšhipa mabapi le mmino. (2)
- 1.1.8 Taba ya gore megopolo ya borammimo etšwa mafogohlo, ke ntlha goba kgopolo? Fahlela. (2)
- 1.1.9 Na ke tshwanelo gore batho ba nyefole bao ba ratago mohuta o mongwe wa mmino? Fahlela. (2)
- 1.1.10 Go ya ka wena, kgopolo ya barutiši ya go tsentšha bana diphadišanong tša mmino ke ya maleba? Fahlela. (2)

1.2 Lebeledišiša seswantšho sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

TEMANA YA B

[Zapiro: E amantšwe go tšwa go: Inthanete]

1.2.1 Kgetha karabo ya maleba.
Ditiragalo tša seswantšho se di direga kae? Fahlela kgetho ya gago:

- A Nokeng
 - B Phakeng
 - C Ka ntlong
- (2)

1.2.2 Na monna yo o apere kefa ya naga efe? Fahlela karabo ya gago. (2)

1.2.3 Moaparo wa monna yo o amana bjang le seemo sa gagwe sa bophelo? Fahlela. (2)

1.2.4 Lešoba kuranteng le tšweletša kgopolo efe? (2)

1.2.5 Sefahlogo sa monna yo se tšweletša maikutlo afe? Efa lebaka. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Ditlhahlobo di thomile. Moagišane wa gago o kgopela dikeletšo mabapi le go itokišetša ditlhahlobo tša mafelelo a ngwaga.

Bala temana ya ka tlase gore o ngwale dintlha tše ŠUPA ka dikeletšo tše o ka mo fago tšona ge a ngwala ditlhahlobo.

DITAELO

1. Ngwala dintlha tše ŠUPA ka mantšu a go se fete a 70.
2. Ngwala mafoko ao a feleletšego.
3. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
4. Ngwala ntlha E TEE lefokong le lengwe le le lengwe.
5. Šomiša mantšu A GAGO.
6. Laetša palomoka ya mantšu ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo.

GO BALELA TLHAHLOBO

Nako ye ya ditlhahlobo e hlolela barutwana ba bantši kgatelelo ya monagano. Ba swanelwa ke go ikgotšša tshedimošo ya dikgwedi tše tharo goba ya nywaga ka moka ka nako ye nnyane kudu. Barutwana ba ka efoga kgatelelo ge ba ka šomiša mekgwa ya maleba ya go bala.

Bjalo ka morutwana o swanetše go hlwekiša lefelo la gago. Se se akaretša le go hlwekiša monagano wa gago gore o se tlo nagana dilo tše o di ka go šašarakanyago mola o ithuta. Šomiša dinoutse, dipene tša mebala ya go fapana le dithalwa go nolofatša kwešišo ya gago. O ka šomiša mebala go mantšu a bohlokwa fela gore o gopole tshedimošo ya lentšu leo.

Khutša ka morago ga metsotswana go ikgotšša tše o šetšego o di badile le gore di tsenelele. Se se thuša gore o se balele pele etšwe o sa kwešišo tša morago. Aga diakronimi go go thuša go gopola mareo a matelele le tatelano ya dintlha. Mohlala, gore o gopole magoro a maina ka bontšing o ka šomiša diakronimi tše: bamemadidimago. Arola mošomo wa gago ka dikarolwana mme o fe karolo ye nngwe le ye nngwe nako ya yona.

Bala o le seemong sa go swana le seo o tla bego o le go sona ge o ngwala tlhahlobo. Se se thuša monagano go gopola ka tše o bego o di bala. Ge o dira tše ka moka, o se lebale go itšhidolla. Go itšhidolla go thuša mmele gore o dule o na le matšato gomme o ikemišeditše go tsenya mogoma temeng.

[E tšwa go khulula.com magazine, September 2012]

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye e latelago gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

**DIBENYABENYANE TŠA MANTŠHAOTLOGELE
SWARA NAKO,
SEŠUPANAKO SE LOTA NAKO**

*Se hwetšagala
mahala,
dirantanyana tše
lekgolo fela.*

GO DIEGA GA BOTŠHWENE!

[Inthanete]

- 3.1 Na mmapatši o bapatša eng? (1)
 - 3.2 Tsopola mohola wa sebapatšwa. (2)
 - 3.3 Ke tshedimošo efe ye bohlokwa yeo e tlogetšwego papatšong? (1)
 - 3.4 Tsopola polelo ya go jabetša papatšong. (2)
 - 3.5 Hlaloša lentšu le **swara** go ya le ka mo le šomišitšwego ka gona papatšong. (2)
 - 3.6 Ke molaetša ofe wo o tšweletšwago ke mmolelwana wo: 'Go diega ga botšhwene ...' (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathuni ye ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

[E amantšwe go tšwa go: www.gwinnettforum.com]

4.1 Banna ba ba emego ka maoto ba šoma kae? Kgetha karabo ya maleba:

- A Ditirelong tša tšhoganetšo
- B Maphodiseng
- C Mašoleng

(1)

4.2 Monna yo o bontšha a bolawa ke eng? Fahlela.

(2)

- 4.3 Setlabelo sa go ba le sefapano se tšweletša kgopolo efe mabapi le monna yo a robetšego? (1)
- 4.4 Kalo le peakanyo ya khathuni ye di re utollela mohuta ofe wa lefelo? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 4.5 Tšweletšo ya ditiragalo khathuning ye e laetša moya ofe? Fahlela. (2)
- 4.6 Go a makatša ka fao monna yo a tšwelelago ka gona. Fahlela. (2)

[10]**POTŠIŠO YA 5**

- 5.1 Bala temana ye e latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

Lekgotla la tshepedišo ya merero ya selegae le rulagantše kopano. E tla ba beke ye e tlogo ka Mokibelo. Go ka šala mang, go rerišanwa ka ditaba tše di re amago. Go ka letelwa lešaba la batlakopanong. Dintlhakgolo ke ka ga pula yeo e nelego. Maatla a yona ga a bolelwe. E tlogetše ditlaišego le mahlomola. Tshenyo ke ye kgolo, mehlare e tomotšwe ka medunyana ye. Ditsela ke maope.

Go hwile dinonyana, dipudi, diphoofolo tše ntši tša naga gotee le batho ba hwile puleng ye ya dikgadima. Batho ka thoko tšela tša difeme le dikgwebo ba kgakanegong, ga ba fihlelelege gabonolo. Ekonomi ya naga e amegile kudu. **Balemi ba šetše ba kgopetše mmušo gore o thuše.** Dibjalo tše nnyane le tše kgolo di gogotšwe ke meetse. Go holofelwa gore ba tla thušega, go tla kgoboketšwa mašeleng, go tla abja *difuru* gore ba hlokomele mo go šetšego. Naga e totometše gomme diruiwa di lebanwe ke leuba.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Go tšwa temaneng tsopola leinagokwa o be o laetše ka mokgwa wo le hlamilwego ka gona. (2)
- 5.1.2 Efa sekapolelo sa tšhwantšhišo go tšwa temaneng ya mathomo. (1)
- 5.1.3 Na lentšu le 'gabonolo' ke mohuta ofe wa lehlathi? (1)
- 5.1.4 Ngwala lelatodi la lentšu le hwile, o be o le šomiše lefokong. (2)
- 5.1.5 Tsopola mohlala wa leamanyidiri temaneng ya mathomo o be o laetše mošomo wa lona. (2)
- 5.1.6 Ngwala lefoko leo le thaletšwego ka mokgwa wa tumelo. (2)
- 5.1.7 Lefokong le le kotofaditšwego tsopola lethuši o be o le šomiše lefokong bjalo ka lediri. (2)
- 5.1.8. Laetša hlogo le modu lentšung le: batho. (2)

5.2 Lebeledišiša seswantšho se sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

[E amantšwe go tšwa go: Inthanete]

- 5.2.1 Ke lefelo lefe leo le tšwelelago seswantšhong? (1)
- 5.2.2 Lentšu le 'Alala' ke mohlala wa:
- A Leekiši
 - B Lelahlelwa
 - C Leadingwa
- (1)
- 5.2.3 Tsopola lešala puduleng ya 1. (1)
- 5.2.4 Ke moya wa mohuta mang wo o tšwelelago mo seswantšhong? (1)
- 5.2.5 Phošolla mantšu ao a kotofaditšwego puduleng ya 2. (2)
- [20]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80